

MAGYAR ORVOSI NYELV – FOGÓDZÓ SZERZŐKNEK

HUNGARIAN MEDICAL LANGUAGE—GUIDELINES FOR AUTHORS

Bösze Péter
az MTA doktora
Semmelweis Egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika, Budapest
bosze.p@gmail.com

A tudományokat magyar nyelven írni jellem kérdése.

A *Magyar Tudomány* – az MTA szellemiségének megfelelően – elkötelezett a tudományok magyar nyelven való megszólaltatására. Ezért kérjük a szerzőket, hogy amit lehet magyar szakszavakkal, szakkifejezésekkel írjanak. Sajnos sok idegen, főleg angol nevezetnek nincs magyar megfelelője, avagy most formálódik. Nagyon sok nehézség van például az orvosi nyelvünkkel, amely keveréknyelv, a szakfogalmak kétharmada görög-latin és angol. Magyarított elnevezések találhatók a www.orvosinyelv.hu és a www.orvosinyelv.nytud.hu (*Magyar orvosi nevezettár*) honlapon, amely szabadon hozzáférhető.

Helyesírási kérdésekben *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadása az irányadó. A tudományterületeknek sajátos helyesírási megfontolásai is vannak, ezekben az MTA felügyelete alatt készült útmutatók a mérvadók. Ilyenek például Sólyom Jenő: *Magyar fizikai helyesírási szótár*; Bösze Péter: *Magyar orvosi nyelv – Helyesírási útmutató*; Erdey-Grúz Tibor és Fodorné Csányi Piroska (szerk.): *A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szabályai*.

A magyar orvosi nyelv kérdésköréről számos tanulmányban lehet olvasni, csak a közelmúltban megjelentek közül megemlíthetők a *Magyar Tudományban* (Bösze, 2020; Bösze; 2021a) és az *Orvosi Hetilapban* (Bösze, 2021b) közölt munkák. Korábban számos írás foglalkozott az orvosi nyelv helyzetével a *Magyar Orvosi Nyelv* hasábjain és könyvekben is (Bösze, 2009, 2019a, 2019b, 2019c). Az alábbiakban ezek összegző ismétlése olvasható, segítve az orvostudomány területével foglalkozó szerzőknek kéziratuk összeállításában.

Hol tart ma az orvosi nyelvünk?

Halad az angolosodás felé, még hozzá elég gyorsan. Orvosi nyelvünk helyzetéről korábban ezt írtam (Bösze; 2021a):

„Orvosi nyelvünk keveréknyelv: a nevezetek többsége görög-latin, az angol pedig egyre több. A görög-latin szakkifejezések messze meghaladják a magyarokat. Egyetlen példa az *Emlő- és nőgyógyászati onkológia* című könyv tárgymutatójából:

»A, Á

abláció, abortusz, actinomycin D, adriamycin, adenocarcinoma, adenoma, adenomyosis, adenosarcoma, adenositis vaginalis, adjuváns kezelés, agy, alkoholfogyasztás, alternatív sugárkezelés, alternatív gyógyszerelés, alternatív gyógymódok, anaemia,

angiogenezis, angioliipoma, angiosarcoma, antibiotikum, antibiotikum-profilaxis, antiszenz oligonukleotidok, apoptózis, azacitidin, AZTEC vizsgálat.«

Szabványos magyar megfelelője soknak nincs is. Magyar nyelvű magyar orvosi nyelv tehát nincs: orvosi nyelvünk csak részben magyar.”

Orvosi nyelvünk tehát még mindig görög-latin túlsúlyú. Ez visszas hagyomány, a közel félezer éves Habsburg-gyarmati mivoltunk következménye (Bősze, 2020). A görög-latin szakkifejezések helyzete azonban változik: ezek is angolosodnak, angolra cserélődnek; a holt nyelv angol köntöst véve támad fel.

Például az *oralis*, *minimális* helyett *oral*, *minimál* (*minimálbér*), a *thyreoid* utótagú szavakból elmarad az *e* betű (*hyperthyroidosis* a *hyperthyreoidosis* helyett), avagy *mimikál* a *mímel* helyett, *pszichotikus* a *pszichés*, *szisztolikus* a *szisztolés* helyett, *szekretál* a *szecernál* helyett stb.

Átalakulóban van a magyar nevezetek pontosítására megadott idegen kifejezések írása: egyre inkább a nemzetközi angollal pontosítunk, például: *nem alkoholos zsírmáj* (nonalcoholic fatty liver disease, NAFLD), nemegyszer a szokásos görög-latin helyett is, például: *hyperplasia endometrii glandularis cystica* helyett *Swiss-cheese endometrium*. Észszerű ez a változás: pontosabb a nemzeti és a nemzetközi nevezetek összevetése, de azért is, mert a hosszú neveknél – főképpen a molekulaneveknél, vírusok neveinél – a betűszóikat használjuk, ezeket pedig az angol nevezetekből képezzük.” (Bősze, 2021a)

Rohamosan terjednek az angol nevezetek az orvosi nyelvben is:

„...megszámlálhatatlanul sok szükségtelen angol kifejezés fordul elő (*off-label*, *uptake*, *high risk*, *low grade*), néhány közülük már magyarosan írva; elindítva ezeket a jövevényszóvá válásuk felé (*expresszál*, *amplifikált*, *pésméker*, *domén*). Megjelentek a felemás angol–magyar összetételek (*pésmékerbeültetés*, *doménmeghatározás*), sőt az angol és a görög-latin társítás is (*upregulálja*, *minimal change nephropathia*).”

Az angol terjedése, fészkelése a nyelvekben a tudományok nemzetközi voltából és abból következik, hogy a nemzetközi tudományok nyelve az angol. A fogalmak, nevezetek angol nyelven neveződnek el, és angolul értelmeződnek; így jutnak be a nemzeti tudománynyelvekbe. Ha nem fordítódnak át azonnal, befészkelik magukat.

Orvosi nyelvünk helyesírásának és írásmódjának kérdése

Természetesen orvosi nyelvünknek nincs külön helyesírása; *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadása szerinti. Sajátos megfontolásai azonban szép számmal akadnak, pl. betegségnevek, vírusnevek, tartozékelemek írása. Ezeket 2021-ben, az MTA felügyelete alatt megjelent könyvecske, a *Magyar orvosi nyelv – helyesírási útmutató* (Bősze, 2019b) foglalta össze, ez igazít útba. Örvendetes, hogy használatával egységesül az orvosi nyelvben előforduló sajátos szakfogalmak írása; elsősorban annak köszönhetően, hogy a két nagy orvosi könyvkiadónk, a Medicina és a Semmelweis Kiadó is ennek alapján szerkeszti a kéziratokat. Kívánatos, hogy a szakfolyóiratok szerkesztői is kövessék ajánlásait. Az orvosi folyóiratainkban mégis sok tévesztéssel találkozunk, a magyar orvosi nyelv kérdése – úgy tűnik – még mindig sok zavart okoz a szerzőknek.

A legnagyobb gondot talán az idegen szavak használata és írása okoz. Ezzel is magyarázható, hogy terjed a körülményes, terebélyes fogalmazás, mondat szerkesztés. Ez helytelen, ezért

célszerű a magyar nevezetek használata, valamint, hogy a lehető legegyszerűbben fogalmazzunk.

Görög-latin szakfogalmak

„A felemás írásmód (*cyszta, emótionális*) – noha súlyos helyesírási hiba – mindennapi jelenség. Felemás társítás előfordul szószerkezetekben is (*diabétesz mellitus*), továbbá gyakran keletkeznek hibák a magánhangzók kiejtésbeli megnyúlásából adódóan (*neutropenia* – *é*-vel ejtjük, de ezt nem jelöljük, mégsem ritka a *neutropénia* írásmód); valamint az előtagokkal: nemcsak írásukkal (*prae-, pre*), hanem helyesírási értelmezésükből adódóan is. Például az *antibiotikum* szót sokan tévesen két szóösszetételi tagúnak tekintik – ezért az utótaggal helytelenül társítják (*antibiotikum-kezelés*) –, noha csak egytagú (mivel sem az *anti-*, sem a *-biotikum* nem fordul elő önmagában), tehát *antibiotikumkezelés* a szabályos írásmód. Elterjedt a görög-latin nevezetek utótagjainak, ritkábban toldalékainak kötőjeles társítása (*gastro-duodenalis, diabetes mellitus-ban*), jóllehet ilyet a magyar helyesírási szabályzat soha nem javasolt; mindegyiket egybeírjuk (*gastroduodenalis, diabetes mellitusban*). Stb.” (Bősze, 2020)

A legtöbb nehézség a görög-latin kifejezésekkel mégis a magyaros vagy idegenes írásmódjuk megválasztásából adódik. Reménytelen, hogy ez egységesüljön. Ezért javasolják az orvosi helyesírási szótáraink felújítását, új helyesírási szótár kiadását. Véleményem szerint ez teljesen szükségtelen, két okból is. Az egyik, hogy nem ez a kérdés megoldása, hanem a magyar nevezetek használata, az orvosi nyelv magyarítása. A másik, ha nem magyarítjuk orvosi nyelvünket, az angol fogja átvenni a görög-latin nevezetek helyét.

Angol nevezetek

„Az angol nevezetek írásával külön gond a helyesírási, toldalékolási és a szóösszetételi hibákon kívül az, hogy hajlamosít angolos fogalmazásra, angol szerkezetekkel kevert mondatok írására. Ez elsősorban bonyolult, terjengős mondat szerkesztéshez vezet, de gyakran keletkeznek zagyva, sem nem angol, sem nem magyar, hanem valamilyen öszvér nyelvi mondatok, bekezdések („angomagy” mondat szerkesztés) (Bősze, 2011). A terjengősség korunk orvosi tudományírásának mételye, létrejöttében szerepe van az angol nyelv hatásának is: a szerzők az egyszerű fogalmazás helyett az angol szerkezetek fordításával nyújtják a mondataikat. Ne értsük félre, az angol tudományírás nem terjengős, hanem egyszerű és világos – terjengős az angol–magyar keverék mondat, mert egyik egyszerű mondat szerkesztését sem követi. Sajátos helyesírási hiba a magyarosan írt angol szóösszetételek különírása, mondván: az angol is különírja.

Az angol szakkifejezések terjedése a szövegszerkesztésben is felemássághoz vezetett: egyazon magyar tudományos közleményben görög-latin és angol nevezetek is keverednek.” (Bősze, 2021a)

Itt is a magyar nevezetek használata a megoldás. Az alábbi példák hivatalos, megfelelően szerkesztett orvostudományi tankönyvekben, kézikönyvekben találhatók.

Idézett szöveg:

„A daganatok immunkezeléssel szembeni érzékenységét számos tényező befolyásolja. A tumorsejtekben felhalmozódó génhibák száma (TMB-tumor mutation burden), a termelődő immun (neo) antigének mennyisége (markerei MMRd, POLE mutáció), a daganatot infiltráló fehérvérsejtek száma (TIL - tumor infiltrating lymphocyte), és a checkpoint ellenőrző rendszer aktivitása (PD-L1 expresszió) azon paraméterek, melyek a klinikai gyakorlatban jelenleg vizsgálathatók.” (450 leütés)

Az első mondat kifogástalan. A másodikban sok az idegen szó, és hibák is előfordulnak. A *paraméterek* szükségtelen idegen szó, szövegkörnyezet szerint helyettesíthető magyar szóval. A *tumorsejtek* öszvér összetétel: idegen szó és magyar szó társítása. Az ilyeneket, ha lehet, mindig kerüljük el. A *tumor* helyett a daganat tökéletes, ekként a daganatsejtek szóösszetétel is.

Az *immun (neo) antigének* írása hibás: az *immunantigén* szóösszetétel, egybeírandó, ezért elválasztva kötőjel kell utána: *immun-*. A *neo* (magyarul: új) közbeiktatása miatt választjuk el. A neoantigén is összetétel, ezért, ha elválasztjuk, itt is kell a kötőjel: *immun- (neo-) antigén*. Az *immun-* előtag azonban elhagyható, mert minden antigén immun, használata túlírás. Egyszerűen: új antigén. A *markerei* magyarul: jelzői, felesleges idegen szó. A *POLE* az a gén, amelyik a $POLE$ (DNS-polimeráz- ϵ , DNA polimerase epsilon) nevű fehérjét képezi. Ez az egyik legjelentősebb DNS-másoló enzim. Az *MMRd* (mismatch repair deficiency) magyarul: hiányos párhajavítás; rendszerint az angol betűszóval jelöljük. A *POLE-mutáció* jelöletlen birtokos viszony: a *POLE* génnek a mutációja, tehát összetétel, ezért egybeírandó: *POLE-mutáció*. A mutáció magyarul *másulás*, de ebben az összefüggésben mondható hibának is, mivel a génhiba (a gén szerkezetének kóros megváltozása) magában foglalja a génmásulásokat is. A TIL- tumor infiltrating lymphocyte – itt kell a kötőjel, de nem kis kötőjel, hanem hosszú, mert a rövidítés feloldásáról van szó. Helyesen: (TIL – tumor infiltrating lymphocyte vagy: TIL (*tumor infiltrating lymphocyte*)). A *...lymphocyte*), és a *checkpoint* hibás; a felsorolásban az és elé nem kell vessző.

A *daganatot infiltráló* helyett a daganatot beszűrő mondható. A jelzős szerkezetnél az összetétel rövidebb, ezért – ha lehet – inkább ezt választjuk: daganatbeszűrő.

A *checkpoint* magyarul: ellenőrző pont; a checkpoint ellenőrző rendszer túlírás: a checkpoint magában foglalja az ellenőrző rendszer fogalmát. Az *aktivitás* a tevékenység, működés szóval helyettesíthető, az *expresszió* pedig kifejeződés. A PD-L1 (programmed cell death ligand protein 1) egybeírandó: *PDL1*.

Javasolt változat:

A daganatok immunkezeléssel szembeni érzékenységét számos tényező befolyásolja. Ezek közül a klinikai gyakorlatban jelenleg vizsgálható a daganatsejtek génhibáinak száma (tumor mutation burden, TMB); a képződő (új) antigének mennyisége (jelzői: MMRd, POLE-hiba); a daganatbeszűrő fehérvérsejtek száma (tumor infiltrating lymphocyte, TIL) és az ellenőrző pontok működése (PDL1 kifejeződése). (390 leütés)

Idézett szöveg:

„Normális esetben a sejtciklus aktiválását és fenntartását kiváltó mitogén stimulus egy sejtfelszíni receptorához kötődő hormontól (növekedési faktor, inzulin, citokin) származik, amit egyéb külső/belső hatások modulálnak. A sejtciklus szabályozásának szempontjából

fontos megemlíteni, hogy a MAP-kinázok által aktivált, illetve a MAP-kinázok aktivitása révén indukált transzkripciós faktorok (pl. c-Jun, c-Fos, c-Myc) a G1 fázis beindulásához és előre haladásához szükséges géntermékeket indukálják. Idetartoznak a különböző Cdk-k és a ciklin-D, valamint az E2F nevű transzkripciós faktor, amely az S fázis előkészítésének fő szabályozója, és kulcsszerepet játszik a restrikciós ponton való áthaladásban. A mitogének által aktivált, fent említett transzkripciós faktorok egyúttal csökkentik a G1 Cdk–ciklin komplexeket gátló CKI-k (p21^{CIP1/WAF1} és a p27^{KIP1}) expresszióját.” (873 leütés)

A bekezdés teljesen érthető, többé-kevésbé szabatosan fogalmazott is. Az első mondat kissé terjengős. Téves a vonatkozó névmás egyeztetése, és kétes, hogy mire vonatkozik. Vonatkozhat a *mitogén stimulusra* (magyarul: osztódási inger); ezt befolyásolják a külső/belső hatások, de vonatkozhat a receptorhoz kötődő hormonra is. Mindkettő főnév, ezért az *amely* vonatkozó névmás a helyénvaló. Magyarul a *sejtciklus = sejtkör*, az *aktivál = tevősit*, a *modulál = befolyásol, módosít*. Az *egy sejtfelszíni receptorához kötődő hormontól* tagmondatban az *egy* szükségtelen, az *egy sejtfelszíni receptorához* kifejezés ugyanis azt sugallja, hogy van más jelfogója is, noha nincs.

A második mondatban jól látható a mai orvosi nyelvhasználatban szokásos idegen szavas szövegezés: *a MAP-kinázok által aktivált, illetve a MAP-kinázok aktivitása révén indukált transzkripciós faktorok* (a MAP-kinázok által, illetve ezek serkentésével keletkező átírásféhrjék). A *G1 fázis beindulásához és előre haladásához szükséges géntermékeket indukálják*: a *G1* tartozékelem, kötőjellel kapcsoljuk; *géntermékek* – itt különböző molekulák; az *indukálják* ismétlődik (serkentik a G1-szakasz beindításához és végbemeneteléhez szükséges molekulák keletkezését). A *c-Jun, c-Fos, c-Myc* tartozékbetűs mozaikszók, ezért nagybetűsek, a tartozékbetű (*c*) pedig kötőjel nélkül és kisbetűvel írva kapcsolódik hozzájuk: cJUN, cFOS, cMYC.

A harmadik mondatban is hasonló hibák fordulnak elő: *Cdk* – helyesen: CDK; *S fázis* – helyesen: S-szakasz; *restrikciós ponton* – áthaladási ponton; *kulcsszerepet játszik* – meghatározó. Kissé terebélyes is.

Az utolsó mondatban is sok a felesleges idegen szó, és nem világos a *G1 Cdk–ciklin komplex*; valószínűleg a G1-szakaszban lévő Cdk–ciklin komplexről van szó – helyesen: CDK–ciklin kettős. Az *expresszió* magyarul: kifejeződés; *mitogének*: osztódáskészítetők. Továbbá szükségtelenül ismétlődő rész van benne: *A mitogének által aktivált, fent említett transzkripciós faktorok* – az előző mondatokban benne van, hogy ezeket az átírásféhrjéket az osztódáskészítetők tevősitik. A *font említett* is elhagyható; az egész rész kifejezhető az *ezek az átírásféhrjék* alakban.

Javasolt változat:

A sejtkört szabályosan valamelyik osztódásingert kiváltó, sejtfelszíni jelfogóhoz kötődő hormon (növekedésféhrje, inzulin, citokin) indítja és tartja fenn; hatását külső/belső tényezők is befolyásolják.

A sejtkör szabályozása szempontjából fontos megemlíteni, hogy a MAP-kinázok által, illetve ezek serkentésével keletkező átírásféhrjék (pl. cJUN, cFOS, cMYC) serkentik a G1-szakasz beindításához és végbemeneteléhez szükséges molekulák képződését. Ilyen molekulák a különböző CDK-k és a ciklin-D, valamint az E2F átírásféhrje, amely az S-

szakasz előkészítésének fő szabályozója, az áthaladási ponton való átjutást irányítja. Ezek az átíráshéjerek a G1-szakaszban csökkentik a CDK–ciklin kettőst gátló CKI-k (p21^{CIP1/WAF1} és a p27^{KIP1}) képződését. (750 leütés)

Idézett szöveg:

„Az utóbbi évtizedekben elterjedtek, és világszerte észleljük a laparoszkópos műtéti technikák térhódítását, melynek alkalmával a szervek, szövet részletek darabolással, morcellatioval kerülnek eltávolításra a hasüregből. Ilyen eljárások során az occult malignomák esetén a daganat disszeminációjával és az ezzel járó up-staging valós kockázatával lehet számolni. Ezért felhívjuk a figyelmet a megalapozottan gyanús esetekben a gondos preoperatív kivizsgálás fontosságára. Amennyiben malignitás lehetősége merül fel, akkor a hagyományos ablasztikus műtétet kell előnyben részesíteni. Laparoszkópos technika alkalmazása esetén endobag vagy mini laparotómia használata lehet a követendő módszer.” (690 leütés)

Körülményesen, bonyolultan fogalmazott elkalandozó bekezdés, de érthető.

Az első mondat terebélyes. *Az utóbbi évtizedekben elterjedtek, és világszerte észleljük* – egyszerűen: az utóbbi évtizedekben világszerte elterjedtek. *A laparoszkópos műtéti technikák túlrás: a laparoszkópia* (magyarul *hastükrözés*) műtéti eljárás, így elegendő a *hastükrözési módszerek*. *A térhódítás* hozzátétele cifrázás. Egyszerűen: *Az utóbbi évtizedekben világszerte elterjedt a hastükrözési módszerek alkalmazása...* *A morcellatio* idegen szó szükségtelen, a *darabolással* ugyanazt jelenti. *A kerül eltávolításra* pedig jellegzetes terjengős kifejezés: távolítjuk el. *A hasüregből* szó fölösleges: hastükrözéssel nyilván a hasüregből távolítunk el.

A második mondat angolbeteg terjengősség. *Az eljárások során egyszerűen eljárásakor, az esetén a daganat* fölösleges; *az occult malignomák disszeminációja* (a rejtett rosszindulatú daganat szóródása) elegendő. *Az up-staging* kifejezésnek nincs helye magyar szövegben. *A valós kockázatával lehet számolni* hibás, mert ha a daganat szóródik, magasabb stádiumba kerül.

A harmadik mondat jó, de egyszerűsíthető. A negyedik mondat terjengős. *Az Amennyiben malignitás lehetősége merül fel, akkor a hagyományos ablasztikus műtétet kell előnyben részesíteni* fogalmazás helyett: *Ha felmerül a rosszindulatúság lehetősége, a műtétet a has megnyitásával célszerű végezni.* mondat megfelelőbb.

Az utolsó mondatban terjengős kifejezések vannak, és sok fölösleges idegen szó: *laparoszkópos technika* egy szóval *hastükrözés*; *alkalmazása esetén – alkalmazásakor/ésén*; *lehet a követendő módszer* angoltól fordított divatosság, de nem hiba. *Az endobag* magyarul *szervzsák*, a *mini laparotómia* pedig *gomblyukmetszés*.

Javasolt változat:

Az utóbbi évtizedekben világszerte elterjedtek az olyan hastükrözéssel végzett műtétek, amelyekben az eltávolítandó szervet, daganatot darabolással vesszük ki. Ilyenkor a rejtett rosszindulatú daganatok szóródhatnak, növelve a daganat stádiumát. Ezért felhívjuk a figyelmet a műtét előtti alapos vizsgálat fontosságára, kivált gyanús esetekben. Ha a rosszindulatúság felmerül, jobb hagyományos műtétet végezni. Hastükrözéskor a szervzsák használata, avagy gomblyukmetszés végzése javasolt. (489 leütés)

Idézett szöveg:

„A génexpresszió (génkifejeződés, génműködés) fogalma – tágabb értelemben – magában foglalja mindazokat a folyamatokat, jelenségeket, amelyek egy génben foglalt örökletes információnak fenotípusos tulajdonság formájában történő megjelenését eredményezik.” (253 leütés)

Rendkívül terjengős mondat, a felére rövidíthető. A *génexpresszió* a *gene expression* magyarosan írt formája, elterjedt a szakirodalomban, mégis szükségtelen, mert van megfelelő magyar változata (*génkifejeződés*); ezt mindenki érti. A génműködés mint másik lehetséges magyar megfelelő jelentése más. Helytelen kétféle változatot adni, amikor egy is tökéletesen megfelelő.

A *tágabb értelemben* kifejezés közbeszúrása megalapozatlan: nincs szűkebb értelmű meghatározás. A *magában foglalja mindazokat a folyamatokat, jelenségeket, amelyek egy génben foglalt...* nevezetek értelmezésében egyszerűen kell fogalmazni, a magában foglalja fölösleges. Egyazon ige kétszeri írása (*foglalja, foglal*) egy mondatban nem tetszetős. A *jelenségeket* szó alkalmazása hibás: vegyfolyamatban nincsenek jelenségek. Szokás a szöveg színesítésére több árnyalatban más jelzőt, igét, tárgyat stb. írni, a tudományírásban azonban ez nem megalapozott: egyetlen fölösleges szónak sincs helye.

Az *örökletes információ* magyarul *genetikai üzenet*. A *gén genetikai üzenete*, avagy a *gén örökletes üzenete* kifejezések túlírások, hiszen a génben foglalt eleve genetikai és örökletes.

A *fenotípus* a *phenotype* magyaros formája. A szakirodalom ezt használja. Magyarul: *egyedség*.

A mondat befejező része sokszoros terjengősség: *fenotípusos tulajdonság formájában* – fenotípus-tulajdonságként, *tulajdonság formájában történő megjelenését* – tulajdonságként való (tulajdonsági) megjelenését; *fenotípusos tulajdonság formájában történő megjelenését eredményezik* – fenotípusos tulajdonságként jelenik meg.

Javasolt változat:

A génkifejeződés olyan folyamatok összessége, amelyek a genetikai üzenetet megjelenítik az egyedségben. (103 leütés)

Idézett szöveg:

„Ennek célja a peteérési rendellenesség mellett, akár tőle függetlenül fennálló meddőségi ok azonosítása, továbbá egy esetleges tüszőtömlő kizárása, melynek további ingerlése a tömlő növekedését és nemkívánatos szövődményeket okozhat.” (233 leütés)

Kissé nehézkes, de érthető mondat. A *más* szóval kifejezhetjük, hogy – az előző mondatban tárgyalt – a meddőségnek a peteérési rendellenességén kívüli okát keressük. Ha a szövegkörnyezet világossá teszi a mondandót, fölösleges, talán hibás is megismételni az előzményeket. Mosolyogtató tévedés: *nemkívánatos szövődményeket okozhat*. Vannak kívánatos szövődmények?

Javasolt változat:

Ennek célja a meddőség egyéb okainak kiderítése és a tüszőtömlő felismerése; az utóbbi további ingerlésére ugyanis a tömlő megnagyobbodhat, és súlyos szövődmények keletkezhetnek. (178 leütés)

Idézett szöveg:

„...a hisztológiai osztályozás nem alkalmas, molekuláris patológiai módszerek szükségesek hozzá.” (92 leütés)

A *hisztológia* magyarul szövettan, a *patológia* kórtan; mindkettő közismert szakszó. A *molekuláris patológia* a molekulák szerepét vizsgálja a betegségekkel, a kóros elváltozásokkal összefüggésben. A *molekuláris patológia* helyett használhatjuk a *molekuláris*, egyszerűbben és magyarosabban *molekulás kórtani* jelzős szerkezetet.

A *molekuláris patológiai módszerek* kifejezésben a *patológiai* jelző minden további nélkül kihagyható; a mondat első feléből ugyanis egyértelmű, hogy a kórtanról van szó. Ekként: *molekuláris/molekulás módszerek*. A *molekuláris* idegen képzős, a *molekulás* szokatlan szakszó; áthidalható a *molekulavizsgáló* jelzővel.

Javasolt változat:

...a szövettani osztályozás nem alkalmas, molekulavizsgáló módszerek szükségesek. (78 leütés)

A bemutató összeállítást nagyon sokáig folytathatnám; utalhatok egyebek közt arra, hogy a *Nőgyógyászati Onkológia* folyóiratnak a petefészekrákkal foglalkozó egyik teljes száma 120 oldal terjedelemben ekként íródott (Bösze–Pálfalvi, 2019).

A példasorból kiderül:

- A nevezetek magyar változatai is megalkothatók, a magyar szókészlet bőven elegendő forrás, új szó ritkán szükséges; a példákban csupán az egyedség ilyen.
- A tudományos tartalom tökéletesen visszaadható, sőt egyszerűbb, könnyebben érthető, nem tudománytalan. Nekem gyönyörködtető is.
- Nincsenek az idegen szavakkal kapcsolatos helyesírási gondok, összevisszaságok és a bonyolultabb mondat szerkesztés sem.
- A magyar változatok rendszerint rövidebbek. Ennek jelentősége óriási: kevesebb helyet foglal, olvasása kevesebb időt vesz igénybe, és anyagi megtakarítás is. Például, ha a magyarul írt szöveg 30%-kal rövidebb, egy 100 oldalas könyvből 70 oldalas lesz.

Petőfi Sándorral érthetünk egyet, aki azt írta, hogy „ép ésszel fel nem foghatom, hogy ami egyszerűen leírható, azt miért kell bonyolultan megfogalmazni”.

Az orvosi nyelvi „norma” kérdése

A nyelvi „norma”, magyarul nyelvi szabvány, bármely nyelvváltozat leginkább kiművelt formája, amelyet közmegegyezéssel a legmegfelelőbbnek vélnék. A köznyelvi szabvány a

köznyelvnek a legkímültebb, szabályokban rögzített nyelvváltozata, az oktatás és a szépirodalom nyelvhasználati formája; a legtekintélyesebb, mintául szolgáló nyelvváltozat, ezt tanítjuk a magyar nyelvet megtanulni akaró idegeneknek.

Nyilvánvalóan az orvosi nyelvnek is van szabványa, „normája”. Ám, hogy ez melyik változat, nem határozták meg. Az én szemléletemben magyar orvosi nyelv eszményi formája a magyar nevezetekkel egyszerűen fogalmazott változat, amelyben semmi fölösleg nincs, de a mondandót maradéktalanul kifejezi. Irálya olyan, amelyet a nem szakember is megért. Úgy, mint a példák magyar változataiban.

Orvosi nyelvünk ma nem ebbe az irányba halad. Ellenkezőleg, még inkább veszti magyar mivoltát. Ennek veszélyére korábban már felhívtam a figyelmet (Bősze, 2021a); dióhéjban megismétlem:

„A tudomány nyelv egységesülésének, a nemzeti tudomány nyelv kiszorulásának végzetes következményei lennének. Folyamata anyanyelvi felhígulással indul, először a tudomány nyelvek sorvadnak, válnak keveréknyelvé, a szabatos magyar mondat- és szövegfogalmazás zavarával – ennek már részben tanúi vagyunk –, ez aztán a köznyelvbe is beszivárog. A nemzeti tudomány nyelv zsugorodásával a nemzeti tudomány is hanyatlik; a tudomány nyelv nemzetközivé válásával, a tudomány sem lesz többé nemzeti. Egyidejűleg változik a gondolkodásmód, amely nemcsak a tudományra káros, de személyiségváltozáshoz is vezet. Fokozatosan elégtelenné válik az ismeretterjesztés, a tudományos eredmények, újdonságok megismertetése a népe sséggel. Kettéválik a társadalom az angolul értő művelt kisebbségre, és az angolul nem beszélő, ismeretekből kirekesztett többségre – ez középkori visszarendeződést hozhat magával. A hiányos műveltségű társadalom elveszti versenyképességét; nyelvcsere és beolvadás más nemzetbe a vége. Természetesen a folyamat nem egyik napról a másikra megy végbe, hanem történelmi időmértékben.” (Bősze, 2021a)

Mindez azt jelenti, hogy a 24. órában vagyunk eldönteni, hogy orvosi nyelvünk középkori görög-latinját hagyjuk, hogy az angol lecserélje, vagy – miként Bugát Pálék annak idején – magyarrá alakítjuk. Ez a mi felelősségünk, mindenkié, aki használja az orvosi nyelvünket, akinek a magyar az anyanyelve. Ezért hangsúlyozom, hogy *a tudományok minden művelője számadással tartozik anyanyelvének használatáról!*

Fogó dzó az orvosi tárgykörben fogalmazó szerzőknek

1. A magyar mondatszerkesztés szabályai szerint kell fogalmazni és méghozzá a lehető legegyszerűbben, úgy, hogy a „nem szakember” is megértse. Ez azért is lényeges, mert a *Magyar Tudomány* folyóirat bizonyos mértékig ismeretterjesztő; szakmák között tájékoztat. A magyar tudomány egészéről ad képet a különböző tudományterületeket művelőknek.
2. Ne legyen az írásukban semmi fölösleges, de a kiegészítő, a megértést segítő magyarázatok kellenek, segítendő a mondandó megértését; főleg azoknak, akik nem az orvostudomány területén dolgoznak.
3. Amennyire lehetséges a magyar szakfogalmakat kell használni, még akkor is, ha szokatlanok vagy éppen újak, mert így van remény az elterjedésükre. Lényeges, hogy a

szokatlan (új) nevezet legelső említésekor adjuk meg az angol elnevezését zárójelben. Így elkerülhető a félreértés.

A magyarításban nem a magyar megfelelő megtalálása az igazán nehéz, hanem annak elterjesztése. A szokatlan vagy új magyar változatok megkereséséhez *A magyar orvosi nevezettár* és a *Magyar Orvosi Nyelv* folyóirat ad segítséget.

A magyar nevezetek írása, nemcsak a magyar orvosi tudomány nyelv megteremtése miatt lényeges, hanem a megértést is hatványozottan segíti. Sokszorosan könnyebb valamely új fogalmat megérteni, megjegyezni, ha magyar elnevezése van, mint az idegen „terminus technicus”.

4. Az orvosi nevezetek sajátos helyesírásának kérdéskörében a *Magyar orvosi nyelv – helyesírási útmutató* ad segítséget. Ismétlem, az útmutató az MTA jóváhagyásával készült, ezért hasonlóan hivatalos, mint *A magyar helyesírás szabályai*. Alapvető az egységes írásmód.

Tudatában vagyok annak, hogy orvosi nyelvünk új magyar nevezettana szokatlan, meg kell tanulni, és hogy félő, az olvasó nem érti meg, mert megszokta az idegent. Biztosíthatok mindenkit, hogy ez nagyon rövid idő alatt elsajátítható, megszokható. Nekem már az idegen nevezetek olvasása nehézkes.

Sokan mondják: szélmalomharc a magyarítás. Lehet, hogy álmodozó vagyok, de nem vagyok egyedül; örömmel veszek észre néhány orvosi tankönyvben, kézikönyvben hasonló törekvéseket. Egyetlen példát említek: *A belgyógyászat alapjai*, amelyben Tulassay Zsolt tesz hihetetlen erőfeszítéseket a magyar nevezetek alkalmazására.

Végezetül emlékeztetem a szerzőket, hogy kéziratuk összeállításánál, gondoljanak arra, hogy ők is felelősek az anyanyelvünkért; használatáról elszámolással tartoznak a magyar nyelvközösségnek.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a főszerkesztő asszony megtisztelő felkérését, kivált azért is, mert remélem, hogy a *Magyar Tudomány* folyóirat nagyobb erőfeszítéseket fog tenni a tudományok magyar nyelvének megteremtéséért, az MTA alapítók céljainak megvalósításáért. Hálás köszönettel tartozom Siptár Péternek a kézirat átnézésért, javaslataiért.

Irodalom

Bősze Péter (szerk.) (2009): *A magyar orvosi nyelv tankönyve*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, ISBN 9789632261874

Bősze Péter (2020): Magyar nyelvű magyar orvosi nyelvet! *Magyar Tudomány*, 181, 2, 262–272. DOI: 10.1556/2065.181.2020.2.12,
https://mersz.hu/dokumentum/matud_759/

Bősze Péter (2011): Angomagyos zaggyvaságok. *Magyar Orvosi Nyelv*, 11, 88–90.
<https://orvosinyelv.hu/angomagyos-zaggyvasagok/>

Bősze Péter (2019a): *A magyar orvosi nyelv – egyetemi tételkötet*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, ISBN 9789632266954

- Bősze Péter (2019b): *A magyar orvosi nyelv – helyesírási útmutató*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, ISBN 9789632266886
- Bősze Péter (2019c): *A magyar orvosi nyelv – nyelvhasználati megfontolások*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, ISBN 9789632266893
- Bősze Péter (2021a): A magyar orvosi tudomány nyelv és a Magyar Tudományos Akadémia. Ahogy az orvos látja. *Magyar Tudomány*, 182, 9, 1177–1193. DOI: 10.1556/2065.182.2021.9.3, https://mersz.hu/hivatkozas/matud202109_f64931/#matud202109_f64931
- Bősze, Péter (2021b): A magyar orvosi tudomány nyelv mai helyzete = The current situation of the Hungarian language of medical science. *Orvosi Hetilap*, 162 (28), 1137-1143. ennek DOI-ja: 10.1556/650.2021.HO2680, <https://real.mtak.hu/145553/1/magyarorvositudomanynyelv.pdf>
- Bősze Péter – Kapronczay Katalin – Keszler Borbála (szerk.) (2022): *A magyar orvosi nyelv története*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, ISBN 9789632268248
- Bősze Péter – Pálfalvi László (szerk.) (2019): A hámeredetű petefészekrák – összegzés. *Nőgyógyászati Onkológia*, 24, 96–108. <https://mnot.hu/wp-content/uploads/2021/08/osszegzes.pdf>